

NEPHROLOGIA

1999

SZERKESZTETTE:
DR. KAKUK GYÖRGY
DR. KÁRPÁTI ISTVÁN

1.2. A nephrologia múltja Debrecenben

Dr. Gomba Szabolcs

Debreceni Orvostudományi Egyetem
Pathológiai Intézet

A nephrologia debreceni múltjáról beszélve, szívünk szerint először néhai Jeney Endre kiváló orvostanár nevét kell megemlítenünk. Igaz, 1932-ben, midőn a peritonealis dialysissel kapcsolatos kísérleteit végezte munkatársaival, majd közölte (szintén 1932-ben), még a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Általános Pathológiai és Therápiás Intézetének igazgatója volt, de 1934-től munkaséletének befejezéséig, 1970-ig a Debreceni Orvostudományi Egyetemen működött különböző tanszékek (gyógyszertan, kórélettan, mikrobiológia, közegészségtan) vezetőjeként. Mi debreceniek Jeney Endrét – nem tagadva a szegedi „genius loci” reá gyakorolt hatását – teljesen debreceninek érezzük, tartjuk.

Nehéz biztonsággal megállapítani, hogy az első, vagy az elsők egyike volt azok közül, akik állatkísérlettel mutattak rá, hogy a peritonealis dialysis javítja a veseelégtelenség okozta kóros anyagcsere-paramétereket és a klinikai állapotot.

Kutyákkal dolgoztak, előbb kétoldali nephrectomiával, majd bilaterális ureter lekötéssel, végül (a hashártya intakttságának megőrzése miatt) szublimát mérgezéssel idéztek elő veseelégtelenséget. Amikor kifejezett uraemias tünetek jelentkeztek, a hasüregbe 1 liter körüli mennyiségű 6%-os cukoroldatot fecskendeztek, amit 5 óra múlva visszaszívtak. A visszaszívott oldat 1 litere fél–egy gram – amint Jeney írja „nem coagulálható N-tartalmú alkotórészt” tartalmazott.

E kísérletek eredményeit a Magyar Pathologusok Társaságának 1932. június 7-i ülésén előadta, s ugyanezen évben közölte mind magyar nyelven az Orvosi Hetilapban, mind németül a Zeitschrift für klinische Medizin-ben. A munka szép példa arra, miként alapozhatnak meg a klinikai medicinában bevezetésre kerülő therápiás eljárásokat állatkísérletek. Jeney professzor e munkáira ismételten hivatkozott debreceni pályafutása során, s őt a DOTE-n a nephrologia ügyének első előmozdítójaként tartjuk számon.

A klinikai nephrologia területén mutatkozó aktivitás sajátos debreceni példája az egyetemünkön 1953–54-ben kifejlesztett művese. Egy fiatal embernél vércsoporttévesztés történt és a haemotransfuziót követően veseelégtelenség lépett fel, majd a beteg meghalt. Az eset mélyen megrázta a beteg életéért küzdő kollégákat, s arra a gondolatra jutottak, hogy művesét kell csinálni a veseelégtelenség kivédésére.

A DOTE II. Sebészeti Klinikájának két urológiai érdeklődésű orvosa, dr. Mándi István (később urológus főorvos a Bajai Kórházban, jelenleg nyugdíjas), valamint dr. Matolcsy Kálmán (jelenleg Békésen él) elhatározták, hogy módosítanak a Bartrina által 1952-ben bevezetett eljárásán. Ennek az eljárásnak az volt a lényege, hogy a betegtől levettek fél liter vért és azt egy dialysáló kamrában 2 órán át állni hagyták, majd csepp infusio formájában visszaadták a betegnek. Mándi és Matolcsy ötlete pedig az volt, hogy ha a vért tartalmazó edény a dialysálóoldatban mozog, a dialysis folyamatát le lehetne rövidíteni. Néhai Jékel Pállal, a DOTE Műszaki Osztályának hajdani vezetőjével egy olyan berendezést konstruáltak, ami a 350–400 ml vért tartalmazó edényt egy villanymotor segítségével forgatni tudta a dialysálóoldatban. A kutyákon végzett dialysisek azt mutatták, hogy a dialysis sebessége több mint a kétszeresére növekedett.

A gondos konstruktőrök úgy szerkesztették meg a gépet, hogy kézzel is lehessen forgatni, arra az esetre, ha a villanymotor elromlana, vagy zavar keletkezne az áramellátásban.

Mándi és Matolcsy „A vér extracorporalis dialysisének meggyorsítására irányuló törekvéseink. Művese 1.” címmel az Orvosi Hetilapban 1954-ben számoltak be a gépről és az állatkísérletek eredményeiről. Említést érdemel, hogy a cikküket követő oldalon Palócz István és Sós József ismertették saját művese verziójukat (SOTE, Urológiai Klinika és Kórélettani Intézet).

Mándiék a DOTE egyik tudományos ülésén 21 emberen végzett dialysisról is beszámoltak. Ez azonban nem került közlésre.

A debreceni nephrologia talán napjainkig legmarkánsabb alakja néhai Endes Pongrác, a pathologus professzor, aki egy év híján egy negyed évszázadon át igazgatta a DOTE Pathológiai intézetét, egész pontosan 1954-től 1978-ig. Már megjelenésében is sajátos, aszkétikus, szikár típus, erős hajlammal a perfekcionizmusra. Anyját korán elvesztette, természetes apja nem fogadta el, így nagyanyja és Önmaga nevelte személyiségét, meg a sok-sok nélkülözés. Pályája első felét Budapesten töltötte, ahol politikai kacskaringóktól sem mentes életútja során a II. világháborút követő években szakmai kapcsolatba került a vesekutató belgyógyász professzor Gömöri Pállal és munkacsoportjával, akiknek pathologus szakemberre is szükségük volt munkájukhoz. Ezzel függött össze, hogy felmerült az igény egy olyan festési eljárásra, ami részletgazdagon tünteti fel a vese szöveti szerkezetét.

Így született meg az Endes-féle kombinált trichromfestés, ami lényegében az Azan és a Mallory-féle trichromfestési eljárások szerencsés összeházasítása és valóban részletgazdag képet nyújt a vese szöveti szerkezetéről.

Hamarosan kiderült, hogy az Endes-féle trichrom, amit kidolgozója mindig is élete egyik fő művének tekintett, jól festi a vese renin termelő juxtaglomeruláris sejtjeit. Ezekről akkoriban, az 1950-es évek elején még keveset tud-

tunk. A debreceni tanszék elfoglalása után Endes hamarosan e sejtek tanulmányozásába kezdett. Festését felhasználva módszert dolgozott ki a renintermelő sejtek mennyiségének vesemetszetekben történő meghatározására – ez volt az ún. juxtaglomeruláris index, az intézetben a legendás JGI, amit soha nem lehetett elég pontosan meghatározni.

A legkülönbözőbb kísérleti behatásoknak kitett patkányokon vizsgálták Endes és munkatársai a juxtaglomeruláris sejtek számbeli változását és következtettek a vese renintermelését fokozó, vagy csökkentő állapotokra. Közben a munkacsoport sok adattal járult hozzá a renintermelő sejtek alapvető hisztokémiai sajátságainak feltárásához is.

Az utóbbi témakörben buzgólkodtam magam is dr. Soltész Margit vegyész munkatárssal.

Endes és munkatársainak ezen erőfeszítései a nemzetközi megmérettetés szempontjából is értéket jelentettek, de az akkori idők nehézkes külföldi publikációs lehetőségei, a külföldi utazások korlátai nem tették lehetővé, hogy a téma kutatásának nemzetközi körével igazán szoros kapcsolatba kerüljenek. Tudtak róluk, számontartották őket külföldön is, néha kaptak meghívást kongresszusokra, tanulmányutakra, de soha nem sikerült a JGC-kutatás igazi élmezőnyébe bejutni. Nyilván szerepe volt ebben a pénz és eszközhiánynak is, meg annak is, hogy a magyar pathologusoknak a kutatáson kívül mindig ezer más dolguk is volt. Említést érdemel, hogy az Endes munkacsoportban meghatározó személyiségek voltak még a 49 évesen elhunyt Dévényi István professzor, valamint Dauda György doktor, aki később évtizedekig vezette a nyíregyházi Jósa András Kórház Pathologiai Osztályát.

Endes kiváló diagnosztikus hisztopathologus volt, így Petrányi Gyula, a debreceni nephrologia másik prominens alakja, a DOTE II. számú, majd I. számú Belgyógyászati Klinikájának igazgatója, kiváló partnerre talált benne, midőn elhatározta, hogy rutinszerűen bevezeti (hazánkban elsőként) a vese tűbiopsiak alkalmazását a debreceni belgyógyászok „fegyvertárába”.

Petrányi akadémikust e helyen nem kell senkinek sem bemutatni. Egyetemünknek 24 éven át volt tanára, személyiségének lenyomata ma is jelen van a DOTE-n. Érdemei elévülhetetlenek abban, hogy a DOTE-n az immunologia elméleti és gyakorlati művelése a jelenlegi színvonalon történik.

Egyetemünkön – de tudomásom szerint hazánkban is – az első vese tűbiopsiat Petrányi Gyula végezte, Vim-Silvermann túvel, saját kezűleg, egy lupus nephritises betegen 1954-ben, akik közül aránylag sokan megfordultak a DOTE II. számú Belklinikáján, tekintve Petrányi professzor immunologiai érdeklődését. Ezt még több biopsia követte, amiknek histologiai kiértékelését Endes végezte el.

Sajnos a belgyógyász nephrologusok és az urologusok között hamarosan nézetkülönbségek mutatkoztak a vese tűbiopsiak létjogosultságát illetően.

Egy vérzéssel szövődött eset is előfordult és évekre abbamaradtak a debreceni biopsiak.

1968 táján azonban Petrányi professzor megbízta munkatársát, Szabó Tibor dr.-t, hogy végezzen újra biopsiakat. Ő el is kezdte a beavatkozás művelését, de érdeklődése nemsokára a szakma más területe felé fordult, s a biopsiavégzés feladata Kakuk György doktorra ruháztatott.

Kakuk dr. 3 évi pathologus szakkörösi tevékenység után került a Petrányi klinikára és főnöke hamarosan a vese immunológia felé irányította figyelmét. Érdemes megjegyezni, hogy Petrányi nem szerette agyontárgyalni a tudományos feladatokat. Kiadta a témát, s a fontosabb vonatkozó irodalmat és hetekig, hónapokig nem szólt semmit. Azután megkérdezte, hogyan áll a munka. Ha aktivitást, előrehaladást tapasztalt, további feladatokat jelölt meg.

Kakuk dr., akinek, mint mindannyian tudjuk, meghatározó szerep jutott a DOTE nephrologiai profiljának továbbfejlesztésében, meleg szavakkal említette nekem Rényi-Vámos Ferenc tanár nevét (SOTE Urológiai klinika) akihez őt Petrányi professzor 1969-ben azért küldte hogy „megtanulja, mi is az a nephrologia”. Rényi-Vámos őszinte segítőkészséget tanúsítva járult hozzá a nephrologiai ismeretek Debrecenbe áramlásához.

A klinikai nephrologia művelése mellett a Petrányi klinikán állatkísérletes vizsgálatok is folytak a vese immuneredetű betegségeinek vonatkozásában. Ezek a kísérletek is hozzájárultak ahhoz, hogy Petrányi világviszonylatban is korán kezdte a Prednisolon lökésterápia alkalmazását az SLE-s betegek veseszövődményeinek a kivédésére. Később Kakuk dr. Prednisolon-cytostaticum-immunosuppressans hármas kombinációt próbált, e betegek egy része, ma, 28 év múltán is él.

Mint már említettem, a Petrányi klinikán sok SLE-s beteg fordult meg, akik között bizony uraemiasok is előfordultak, akikkel abban az időben nem igen lehetett mit kezdeni. A művese szükségessége parancsolóan merült fel.

A dialysisek akkor már Budapesten, Pécsen és Szegeden többé kevésbé rendszeresen mentek.

A dialysisek debreceni elindulásában sokat jelentett a rostock-i Klinkmann dr. segítsége. 1968-ban, midőn Kakuk dr. először tanulmányúton járt nála még a Kaeding vezette Poliklinika Oberarzt-ja volt, később azonban professzor lett, kétszer volt az EDTA elnöke és vezetőségi tagja volt az International Society of Nephrology-nak. Fontos megemlítenünk Klinkmann akkori munkatársát is, Bernd Osten-t, aki jelenleg a Halle-i III. sz. Belgyógyászati klinika igazgatója.

A Klinkmanntól, Ostentől szerzett tapasztalatok alapján 1970 őszén két Aue II típusú dialysáló apparátust állítottak be a DOTE I. Belklinikáján, aminek akkor már Petrányi Gyula volt az igazgatója. 1970 decemberében Kakuk és Wórum Imre – nem kis izgalmak közepette – elvégezték vele az első „éles” dialysist.

1971-ben önálló művese állomás építése kezdődött a DOTE-n, Petrányi és Kakuk tervei alapján. A gépek beszerzésében a hradec kralove-i Erben tanár segített, Hradec Kralove-ban gyártották őket, USA-beli készülékek nyomán. 1973-ban már ellátogatott a debreceni művese állomásra dr. Perner Ferenc adjunktus, hogy számbavegye a transplantatio szempontjából szóba jövő betegeket.

Miután az a feladatom, hogy a debreceni nephrologia múltjáról írjak, itt a művese állomás történetét befejezem. A nem kicsiny nézetkülönbségek, kritikák keresttüzében 1990–92-ben 180 mFt-ért emelt, 120–130 beteg rendszeres ellátására alkalmas új épület még túl fiatal ahhoz, hogy a debreceni nephrologia múltjához tartozzon. Debrecenben 1971-ben 271 dialysis történt, 1998-ban 19.000.

Ami azon orvosokat illeti, akik ezeket megvalósították, ma már három generációjukról szólhatunk. Az első generációból Kakuk professzor ma is a DOTE-n van, de Kurta Gyula a berettyóújfalui kórházba, Lócsey Lajos a debreceni Kenézy Gyula Kórházba, Szegedi János a nyíregyházi Jósa András Kórházba, Wórum Imre pedig a kecskeméti Holló József Kórházba távozott. Az Urológiai klinikáról Soltész István, a Cimino-Brescia fistulak mestere a DOTE-n van. Igazából a második generáció tartja most a frontot: Kárpáti István, Mátyus János és Újhelyi László, míg a harmadik generáció külföldön készül a hazai feladatokra, Balla József az USA-ban, Szabó Tamás pedig Kanadában. Nyújtogatja már szarvait a negyedik generáció is, de itt a nevek említése még korai lenne.

Olyanok is voltak vagy 12-en, akik tanulni jöttek művese állomásunkra, s 3 hónaptól egy évig terjedő időszakot töltöttek itt, reményünk szerint ismeretekben gazdagodva tértek haza munkahelyükre.

A debreceni gyermeknephrologia kezdetei az 1960-as évek közepére tehetők. Körülbelül ekkor indította el a fiatalon elhunyt dr. Kappelmayer János tanársegéd a Gyermekklinika a gyermek nephrologiai szakrendelést és gondozást. Fő érdeklődési és aktivitási területe a húgyúti infekciók voltak, ezek korszerű diagnosztikáját és kezelését ő vezette be. Tevékenységét mind Kulin László, mind Kövér Béla professzorok bátorították és támogatták.

Az ígéretes klinikai pályafutás előtt álló Kappelmayer korai halála után dr. Bíró Ildikó lett a DOTE-n a gyermeknephrologus. Ő végezte el Debrecenben gyermekben az első vese túbiopsiát. Miután 1977-ben Szolnokra távozott, a Gyermekklinika akkori igazgatója prof.dr. Karmazsin László dr. Bobok Ildikót bízta meg e munkakörrel, aki jelenleg is ellátja azt.

Karmazsin professzor lelkes ügybuzgalmának köszönhetően 1983-ban elkezdték építeni a Gyermekklinika mellett a Gyermek Művese Állomást, ami 1984-ben el is készült. Ez volt az ország első ilyen önálló intézete. Ennek vezetője azóta is Bobok dr., aki 3 nephrologus szakasszisztens és egy gyermekápolónő segítségével végzi a dialysiseket. Az állomás regionalis központ is, a Gyermekklinika jelenlegi szervezésében egy kézben van a klinika

nephrologiai szakrendelése, osztálya és művese részlege. Eddig több mint 80 acut veseelégtelenség állapotába került gyermek köszönheti életét az állomásnak, s folyamatosan 8–10 gyermek van az európai színvonalú ellátást nyújtó létesítmény chronicus haemodialysis programjában. Eredményes munkájukat segíti a DOTE felnőtteket kezelő művese állomásával fennálló jó szakmai kapcsolatuk. A Gyermekklinika jelenlegi igazgatója prof.dr. Oláh Éva mindent megtesz azért, hogy a gyermek művese a mostani nehéz finansziális viszonyok között is működőképes maradjon.

Semmiképpen sem zárható le ez a kis történeti áttekintés anélkül, hogy beszéljünk a debreceni veseátültetés eddigi históriájáról. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban először Pintér József professzor nevét kell megemlítenem. Ő pályáját a budapesti Urologiai klinikán kezdte, majd a pécsin folytatta. A magyarországi haemodialysisek elindításának egyik fontos szereplője. Pécsről 1968-ban a miskolci Megyei Kórház Urologiai Osztályának élére került, ahol 1974-ben (hazánkban a szegedi Németh András után másodikként) veséket transzplantált, összesen 11 esetben. Miután 1979-ben kinevezték a DOTE Urologiai klinikájának igazgatójává, reális lehetőségnek látszott, hogy Debrecenben is elkezdődnek a veseátültetések. Ez azonban még sokáig váratott magára. Pintér professzor így ír erről a Magyar Urologia 1998 évi 2. számában: „Az 1979-ben történt debreceni professzori kinevezésem után többször előkerült a veseátültetések szervezésének kérdése, de az valamilyen ok miatt mindig elodázódott. A DOTE Urologiai klinika diagnosztikus felszereltsége, műtői és hotelrészlegei, higiénés és egyéb okok miatt a veseátültetés feltételeire alkalmatlanok. A veseátültetéshez szükséges átalakítás az Urologiai Klinikán nem valósulhatott meg.”

Azért a '80-as évek elején volt egy vesetranszplantatio a DOTE Urologiai klinikáján, igaz, autotranszplantatio, arteria renalis stenosis miatt.

A DOTE a hazai vesetranszplantatios programba 1987-ben kapcsolódott be azzal, hogy belépett a donor programba. Az I. számú Sebészeti Klinika vállalta, hogy amíg az egyetem régiójában lévő megyei kórházakban (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza) megvalósul a donorjelöltek kivizsgálásához szükséges háttér, addig intenzív osztályán biztosítja ezt. Azóta 126 donorból 252 vesét nyújtottak a donorprogramnak.

A donorok (és ma már a betegek) HLA-typizálását a dr. Medgyessy Ildikó főorvos vezette Megyei Vértranszfúziós Intézet Transzplantációs Immunológiai Laboratóriuma végzi dr. Stenszky Valéria szaktanácsadó irányításával. (Mint érdekességet említem, hogy tudtommal az első hazai HLA-typizálást – Torinóból hozott tapasztalatok alapján – dr. Stenszky Valéria végezte Debrecenben 1968-ban).

1990-ben született döntés arról, hogy ki kell dolgozni a DOTE transzplantatios programját és a DOTE-n transzplantatios osztályt kell létesíteni. Erre az adott lehetőséget, hogy az I. sz. Sebészeti klinika traumatologiai részlege

kiköltözött a debreceni Kenézy Gyula Kórházba, s ott traumatologiai tanszéké alakult. Így az I. sz. Sebészeti Klinikán kubarúra és kapacitás szabadult fel.

Röviddel ezután Balázs György professzor kidolgozta a sebészi-, Uray Éva professzor pedig a transplantációs aspektusokat, s 11 hónap múlva, 1991 júniusában megtörtént az első transplantáció az I. sz. Sebészeti Klinika Transzplantációs Osztályán. Az osztály vezetője dr. Asztalos László egyetemi adjunktus lett. Napjainkig 287 átültetést végeztek. A vesék túlélése 70,84%, a betegeké pedig 83,83%.

Itt most önkényes módon elvágom a debreceni nephrologia történetének fonalát. Az élet persze tovább írja a történetet. Még csak decemberben lesz 4 éve, hogy a Kenézy Gyula Kórház területén megkezdte működését az Eurocare 10. számú dialysisközpontja 20 dialysises -, 12 fekvőágygal, s egy járóbeteg szakrendeléssel, Lőcsey Lajos tanár vezetésével.

Debrecen a hazai vesebeteg ellátás egyik jelentős központjává vált, s joggal remélhetjük, e fontos klinikai profil további fejlesztését, fejlődését városunkban.

Ezt a szerény igényű történeti visszatekintést az V. Debreceni Nephrologiai Napok rendezvényeit szervező prof. dr. Kakuk György és lelkes munkatársa dr. Kárpáti István adjunktus kérésére állítottam össze. E rendezvény fontos állomás a magyar nephrologia útján. Úgy vélem joggal mondhatjuk hogy ez az út jelenleg is felfelé vezet. Legyen ez mindig így.